

DNR: 2024/213

Handläggare: Anna Nyström
Telefon: 08-508 460 92

Till Stockholms Stadshus AB
Krister Stralström

Remiss - Miljöprogram 2030

Sammanfattning

Stockholms Stadshus AB har remitterat Miljöprogram 2030 till SISAB för yttrande. Stockholms stads miljöprogram har reviderats mot bakgrund av det uppdrag som gavs i kommunfullmäktiges budget för 2023. Miljöprogrammet är ett stadsövergripande styrdokument som slår fast mål inom de sju områden där utmaningarna för Stockholm och påverkan på omvärlden bedöms som störst. I detta remissvar framförs synpunkter kring de aspekter som hänger samman med SISAB:s arbete med utbildningsmiljöer.

Ebba Agerman
VD

SISAB, Skolfastigheter i Stockholm AB

Postadress:
Box 5010
121 05 Johanneshov

Besöksadress:
Palmfeltsvägen 5, våning 5
121 62 Johanneshov

Tel: 08-508 460 00
e-post: diarie@sisab.se
webbadress: www.sisab.se

Org.nr: 556034-8970
Styrelsens säte: Stockholm
En del av Stockholms stad

Remissen

Stockholms stads miljöprogram har reviderats mot bakgrund av det uppdrag som gavs i kommunfullmäktiges budget för 2023. Miljöprogrammet är ett stadsövergripande styrdokument som slår fast mål inom de sju områden där utmaningarna för Stockholm och påverkan på omvärlden bedöms som störst. Programmet innehåller 18 delmål som preciserar den strategiska inriktningen. Programmet har i denna revidering getts en mer kommunikativ karaktär för att tillgängliggöra programmet för stadens medarbetare och för stockholmarna. Stockholm utan globalt klimatavtryck, Ett Stockholm med livskraftiga ekosystem, Ett klimatanpassat Stockholm, Ett resurseffektivt och cirkulärt Stockholm, Ett giftfritt Stockholm samt Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö.

För att lyckas med klimat- och miljöarbetet behövs en bredd av verktyg och utvecklade arbetssätt. Följande beskrivs i miljöprogrammet: Inköp, Samverkan, Kommunikation samt Innovation, digitalisering och lärande. Miljöprogrammet är integrerat i stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi. Varje år görs en uppföljning av målpuppfyllelsen.

SISAB:s synpunkter

SISAB välkomnar ett nytt miljöprogram med höjda ambitioner. En stor styrka är det längre perspektiv till 2030 som ger förutsättningar för ett strukturerat och långsiktig arbete. Stockholms stad är en stor arbetsgivare och inköpare och kan genom höjda ambitioner bidra positivt till omställningen.

Nedan kommenterar SISAB ett urval av mål och delmål som påverkar SISAB som bolag.

Mål 1 En rättvis och inkluderande omställning

Målet innebär att stadens verksamheter ska stärka en rättvis omställning och att stockholmarna är delaktiga i omställningen. SISAB ser positivt på att programmet lyfter delaktighet som centralt för att stärka medborgarengagemang och skapa förståelse för de utmaningar och behov som finns. SISAB arbetar kontinuerligt med att utveckla samverkan med de som vistas dagligen i fastigheterna. Exempel på detta är arbetet med Energiagenterna som interagerar med barn i förskola i syfte att sänka el- och energianvändningen.

SISAB har sedan flera år tillbaka arbetat datadrivet på ett antal områden och ser nyttorna med att rätt åtgärd görs på rätt ställe vilket bidrar till ökad kostnadseffektivitet. Exempel på detta är uppkoppling av fastigheter i syfte att optimera såväl inomhusklimat som resursåtgång.

Arbetet med klimatanpassning sker behovsstyrt utifrån data över vilka platser som främst utsätts vid värmeböljor. Samverkan är centralt för att optimera insatser och SISAB ser därför en stor möjlighet i den samverkan med Trafikkontoret och SVOA som lyfts i förslaget till program för lösningar och hanteringar av dag- och grundvatten.

Mål 2 Ett Stockholm utan globalt klimatavtryck

Målet innebär bland annat minskad klimatpåverkan från transportsektorn och halverad klimatpåverkan från konsumtion.

Idag är en stor del av de transporter och tjänster SISAB köper in möjliga med eldrift och utvecklingen kommer ha kommit ännu längre 2030. Det finns dock utmaningar avseende tunga arbetsmaskiner på byggarbetsplatser då dessa kräver en stor mängd el. SISAB bedömer därför att det framöver kommer att behövas en kombination av el och biobränslen. Utifrån den föreslagna indikatorn Fossila drivmedel i stadens egna och upphandlade verksamhet som ska följas upp av Miljö- och hälsoskyddsnaämnden kan det

antas att alla fossila drivmedel som används av både SISAB och SISAB:s upphandlade entreprenörer och leverantörer ska samlas in och rapporteras vidare till exempelvis miljöförvaltningen. Syftet är bra, men kan också vara komplext med den stora mängden avtal varje bolag och förvaltning har. I praktiken kan samma fordon utföra arbete åt flera aktörer vilket ger utmaningar i att rapportera rätt statistik.

Vad gäller åtgärder för att minska utsläppen från transporter av byggmassor genom planering, återanvändning av material, sjötransporter och effektivisering vill SISAB trycka på vikten av en stadsövergripande samordning. Stadens olika verksamheter har också olika affärsmodeller vilket är viktigt att beakta i en sådan samordning.

Av programmet framgår att de byggande nämnderna och bolagen står för cirka en tredjedel av stadens egna konsumtionsbaserade utsläpp och klimatpåverkan från nyproduktion och ombyggnader behöver minska väsentligt. I programmet lyfts behovet av att ställa krav på gränsvärden för byggnaders totala klimatpåverkan vid nybyggnation utifrån klimatberäkningar och livscykelanalyser samt att genomföra åtgärder för att minska klimatpåverkan från nybyggnation och renoveringar, exempelvis genom återbruk, att undvika rivning, klimatförbättrad betong, samt att använda trämaterial.

SISAB har i samband med Boverkets remiss om gränsvärden för klimatdeklaration av byggnader lyft ett antal aspekter som är viktiga att beakta vid formulering av gränsvärden och eventuella målvärden för indikatorer.

Underlaget som Boverket presenterat för förskolor visar att just förskolebyggnaders klimatpåverkan har stor spridning. Detta framförallt för att förskolor är de byggnader med mest varierat stommaterial. I Boverkets rapport *Gränsvärde för byggnaders klimatpåverkan och en utökad klimatdeklaration* syns spridningen av klimatpåverkan för förskolor och utifrån studien når flertalet av förskolorna med två eller fler våningar inte ner till gränsvärdet trots användning av typiska värden för konstruktionsstål, gips och isolering samt klimatförbättrad betong. Detta påvisar utmaningen att framöver bygga förskolor med två våningar, i annat stommaterial än trä och samtidigt klara gränsvärdet.

SISAB vill poängtera vikten av en förutsägbarhet i planeringen och att olika klimatkrav samverkar i syfte att uppnå de bästa förutsättningarna. Nationella och eventuella ambitionsökningar i lokala krav behöver vara förutsägbara och ha införandetider med möjligheter till avsteg i syfte att inte förlänga och fördyra byggnadsprocesser och optimera utformningen av byggnader för de verksamheter som ska visas i dem. Det är eftersträvänsvärt att ha ett livscykelperspektiv och ett verksamhetsperspektiv med i olika bedömningar av krav som ska införas. Analyser visar exempelvis att klimatkraven kan premiera mindre byggnader för förskola, vilket inte är detsamma som att byggnaden uppfyller kraven för hur verksamheten vill organisera sitt arbete.

Det ska också konstateras att gränsvärden som omfattar hela livscykeln främjar hållbarhet och motverkar kortsiktiga lösningar med stort underhållsbehov. Om byggnaderna kräver ett stort underhåll kan det i förlängningen leda till totalt sett högre utsläpp under de närmsta 50 åren än om man byggt byggnader som är mer hållbara över tid. Vid utformning av mål och gränsvärden behöver hela livscykelperspektivet beaktas.

SISAB välkomnar återbruk men konstaterar att i planeringen måste hänsyn tas till verksamhetens behov av hur verksamheten ska organiseras. Inom SISAB:s bestånd finns äldre byggnader som inte är ändamålsenliga på sikt utifrån miljökrav och verksamhetens krav på organisering och finansiering. En sammanvägd bedömning utifrån olika aspekter kan behöva göras inför beslut. Ekonomiska aspekter vad gäller återbruk behöver också undersökas. Lagerhållning och värdet av lager och/eller värdet av kravställning i entreprenader kan komma att behöva analyseras särskilt.

Delmål 3.1 Stärkt biologisk mångfald och blågrön infrastruktur

SISAB samverkar för hållbar dagvatten- och skyfallshantering utifrån bland annat Sveriges forskningsinstitut och innovationspartners (RISE) projekt SODA. Bolaget ser över anvisningar för att utveckla arbetet med regnbäddar, införa alternativ till hårdgjorda ytor såsom asfalt och istället ha mer genomsläppliga ytor med underliggande magasin. Bolagets målsättning är att öka kapaciteten på fastigheten att ta om hand vattnet lokalt. SISAB deltar även på Fastighetsägargrupp Klimatanpassning tillsammans med bostadsbolagen, Micasa och Fastighetskontoret. Gruppens syfte är att utbyta erfarenheter inom drift- och underhållsåtgärder för klimatanpassning. SISAB deltar även på klimatanpassningsnätverk samt har under våren tillsammans med Fastighetskontoret och Trafikkontoret bedrivit en gemensam utredning och dialog gällande befintlig skyfallsrisk på Gärdesskolan och Gärdeshallen.

Tillsammans med Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltning har SISAB stärkt nya arbetssätt för att främja biologisk mångfald och odling på förskolegårdar. Bolaget kommer även i år tillvarata och återplantera Trafikkontorets blomsterprogramms växter på förskolor och skolor för att gynna den biologiska mångfalden.

Miljöprogrammet lyfter att vid bygg, anläggnings- eller markarbete ska befintliga träd alltid skyddas enligt framtagen svensk standard för arbete vid träd. Den framtagna standarden Standard för skyddande av träd vid byggnation 2.0 syftar till att försäkra att träd skyddas under projekt. Skyddsavstånden ger dock utmaningar i trånga miljöer.

Delmål 3.2 förbättrad vattenkvalitet och stärkta livsmiljöer

SISAB anges inte som delaktig aktör men omfattas troligen av delmålet. SISAB har genom sitt stora antal skol- och förskolegårdar stora ytor som är hårdgjorda och/eller med konstmaterial där dagvatten ansamlas och sprids vidare. Vid stora skyfall uppstår också problem med vattenansamlingar p.g.a. hårdgjorda ytor

Delmål 3.3 Staden bidrar till stärkt biologisk mångfald i omvärlden

Andelen ekologiskt certifierade och hållbarhetsmärkta produkter och varor i stadens inköp ska öka. Här borde även produkter som är bedömda och godkända i t.ex. miljöbedömningssystemet Byggvarubedömningen inkluderas.

Delmål 4 ett klimatanpassat Stockholm

Höga temperaturer inomhus, men också på gårdar, är en utmaning för SISAB framåt i och med att klimatet förändras. Här är det viktigt att möjliggöra för installation av effektiva lösningar för att hantera höga temperaturer. Utanpåliggande solavskärmning är en effektiv åtgärd mot höga inomhustemperaturer. Denna lösning är dock inte alltid så enkel att få igenom då det i flertalet fall kräver bygglov och kan komma att ändra gestaltningen. Planeringen behöver ta hänsyn till såväl funktion som gestaltning.

Delmål 5.1 Hållbar konsumtion och effektiv resursanvändning

Staden är en stor förbrukare av både el och fjärrvärme och för SISAB står energianvändningen för cirka 20 procent av klimatutsläppen årligen. De närmsta åren kommer Sveriges elmix samt fjärrvärmeproduktionen i Stockholm att leda till klimatutsläpp.

Återbruk är ett viktigt verktyg för att minska klimatpåverkan och utnyttja redan tillverkade resurser. SISAB mål är att underhålla hållbart och på så sätt förlänga livslängden på material och produkter vilket leder till färre stora renoveringar där det krävs stort materialutbyte. SISAB arbetar i framkant med AI och

utveckling av smarta fastigheter för att effektivisera resursanvändningen av energi och samtidigt säkerställa optimalt inomhusklimat.

Delmål 5.2 cirkulära kretslopp av resurser

SISAB ser gärna att staden, i samarbete med de byggande bolagen, tar fram gemensamma tips och råd för hur återbruk kan integreras mer i nyproduktion och ombyggnader. Dock kan det vara svårt att säkerställa en viss mängd återbruk i nyproduktion eftersom tillgången kan variera över tid. Gemensamma förhållningssätt behöver också ta hänsyn till bolags och förvaltningars olika finansieringsmodeller, särskilt i planeringen av eventuella gemensamma återbrukslager.

Delmål 6.1 Minskad användning och spridning av skadliga ämnen

SISAB har testat olika sorters fallskyddsmaterial istället för platsgjutet gummi med ett gott resultat. SISAB förstår vikten av att fasa ut platsgjutet gummi, men ser gärna att detta kan göras under lång tid och då i samband med att befintlig lekutrustning ändå byts ut p.g.a. naturligt slitage. I dessa fall ska SISAB alltid utreda möjlighet att införa naturmaterial såsom exempelvis träflis. Ska däremot det platsgjutna gummit fasas ut från gårdarna innan den är uttjänt så kommer detta att leda till betydande kostnadsökningar i och med att många befintliga lekplatser helt måste byggas om.

Krav och avtalsuppföljning är viktiga verktyg för att uppnå miljömålen som nämns i kapitlet *Arbetsätt för att nå målen*. I programmet saknas dock koppling till arbetet med kategoriråd som görs inom staden. Här skulle SISAB gärna se att kategoriråden kan samordna arbetet med kravställning.

Övriga synpunkter

Digitalisering och system kommer vara prioriterat framöver för att dels arbeta behovsstyrt men framförallt för att säkerställa uppföljning av avtalskrav och kunna mäta effekter av olika åtgärder i linje med miljöprogrammets intention. Alla byggande och förvaltande bolag och nämnder kommer stå inför samma behov av uppföljning. För att kostnadseffektivisera vore det bra med gemensamma system och metoder för uppföljning hellre än att varje bolag och nämnd utvecklar egna modeller. Hur just uppföljning genom digitalisering kan samordnas inom staden är ett perspektiv i förslaget till miljöprogram som skulle kunna lyftas tydligare.

Bolaget skulle därutöver gärna se en gemensam metod/arbetsätt för insamling och bearbetning av avfallsdata i syfte att möjliggöra enklare redovisning till staden om till exempel materialåtervinning och återbruk.

SISAB ser det som nödvändigt att arbeta med klimatreduktion i ROT-projekt eftersom en stor del av bolagets klimatutsläpp kommer från renoveringar/ombyggnationer av befintliga byggnader. Vägledning/anvisning för detta är under arbete tillsammans med de andra byggande bolagen. Vilka nivåer som är rimliga bör fastställas tillsammans med de byggande bolagen inom staden tillsammans med miljöförvaltningen. För en proaktivitet krävs konstruktiva samarbeten och erfarenhetsåterföringar

Det är positivt att ILS används för uppföljning av miljöprogrammet och tillhörande handlingsplaner då det redan är väl inarbetat i staden.

För måluppfyllelse för flertalet av målen kräver det investeringar utanför dagens hyresmodell och rådighet.

SISAB ser gärna att varje åtgärd i respektive handlingsplan kopplat till miljöprogrammet kopplas till ett miljömål och gärna följer miljöprogrammets rubriker/mål. Slutligen så anser SISAB att det behöver

förtydligas ytterligare vad det innebär att beakta rättviseperspektivet i alla beslut som tas av styrelser och nämnder. Rättviseperspektivets innebörd och betydelse kan förtydligas ytterligare.

Det är viktigt med hållbara leveranskedjor med skäliga arbetsvillkor. Det går att ställa krav men finns utmaningar med uppföljning då inköpen SISAB gör av varor och tjänster ofta har väldigt långa leveranskedjor med flertalet aktörer i olika delar av världen. Utöver miljöprogram kommer nya direktiv såsom CSRD och standarden ESRS framöver kräva noggrannare uppföljning av leveranskedjorna vilket på sikt möjliggör större transparens och uppföljning. SISAB välkomnar en samordning av kompetensinsatser för stadens medarbetare inom inköp, upphandling och avtalsuppföljning för att bidra till klimat- och miljömålen för att stärka rättviseperspektivet.

SISAB arbetar aktivt med att underhålla och förbättra utomhusmiljöerna på bolaget gårdar, för att skapa ett grönt och hållbart utomhusrum. Samtidigt är en av de största utmaningarna SISAB har att minska klimatutsläppen. SISAB fokuserar utifrån ett kostnadsperspektiv på att tillhandahålla miljövänliga och hälsosamma utbildningsmiljöer, klimatanpassa fastigheterna, främja biologisk mångfald och säkerställa att mänskliga rättigheter efterlevs i hela leverantörskedja. Med det sagt behöver bolaget hela tiden prioritera och göra kloka val samt arbeta systematiskt och långsiktigt för att minska bolagets negativa påverkan. För att stockholmarna ska få mest skola och förskola för pengarna så kommer bolaget behöva följa den strategiska inriktningen från staden med de målområden där stadens utmaningar och påverkan på omvärlden är som störst samtidigt som bolaget behöver förhålla sig till den ram som stadens samverkansavtal kring utbildningsmiljöer ger.

Attesterat av

Detta dokument har godkänts digitalt av följande personer:

Namn	Datum
Sofia Johansson	2024-06-05
Ebba Agerman	2024-06-05